

MUZEUM STUTTHOF W SZTUTOWIE

Stutthof

ZESZYTY MUZEUM

4

WROCŁAW · WARSZAWA · KRAKÓW · GDAŃSK · ŁÓDŹ
ZAKŁAD NARODOWY IMIENIA OSSOLIŃSKICH
WYDAWNICTWO
1981

ARTYKUŁY

Edwin Kęsik

DZIAŁALNOŚĆ OKRĘGOWEJ KOMISJI
BADANIA ZBRODNI HITLEROWSKICH W POLSCE*

Początki działalności Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich sięgają roku 1944, kiedy Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego w porozumieniu z władzami radzieckimi powołał w Lublinie Polsko-Radziecką Komisję Nadzwyczajną do badania zbrodni niemieckich popełnionych w Majdanku. W październiku 1944 r. powołano przy PKWN Komisję do Zbadania Zbrodni Niemieckich w Polsce o charakterze międzynarodowym, której głównym zadaniem było zbadanie zbrodni we wszystkich obozach koncentracyjnych na terenie Polski.

Główna Komisja Badania Zbrodni Niemieckich w Polsce została powołana uchwałą Krajowej Rady Narodowej z dnia 29 marca 1945 r. i działała przy Prezydium KRN. Dekret o utworzeniu Głównej i Okręgowych Komisji Badania Zbrodni Niemieckich w Polsce został ogłoszony w Dzienniku Ustaw z dnia 10 listopada 1945 r., normując ustawowo istniejący stan rzeczy. Główna Komisja została utworzona jako organ Ministerstwa Sprawiedliwości, podlegający bezpośrednio ministrowi. W miejsce istniejących oddziałów Głównej Komisji utworzono Komisje Okręgowe. Dekret uprawniał Główną i Okręgowe Komisje do prowadzenia dochodzeń w trybie sądowym z zastosowaniem odpowiednich przepisów kpk, a czynnościom podjętym przez jej członków, posiadającym kwalifikacje sędziowskie i prokuratorskie, nadał moc czynności sądowych w rozumieniu przepisów kpk. W myśl dekretu, zadaniem Komisji było zbieranie i badanie materiałów dotyczących zbrodni niemieckich popełnionych w latach 1939—1945, publikowanie wyników badań oraz udostępnianie materiałów pokrewnym instytucjom zagranicznym.

Jedną z pierwszych czynności dokonanych w maju 1945 r. przez powołaną na terenie Gdańska Komisję było zbadanie laboratorium doświadczalnego Instytutu Anatomicznego w Gdańsku, kierowanego przez profesora R. M. Spannera. Na podstawie dokonanych oględzin i zeznań świadków Prezydium Głównej Komisji stwierdziło, że w laboratorium tym

* Tekst wystąpienia na posiedzeniu plenarnym Okręgowej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Gdańsku, które odbyło się 5 XII 1978 r., a poświęcone było kwestii nieprzedawniania zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości.

przy Instytucie Anatomii w Gdańsku uczeni niemieccy dokonywali prób wyrobu mydła z tłuszczu pochodzącego ze zwłok więźniów i jeńców, przeważnie obywateli polskich i radzieckich, a także prób preparowania skóry ludzkiej dla celów użytkowych.

Działalność gdańskiej Okręgowej Komisji w latach 1946—1949 koncentrowała się na zbieraniu materiałów dokumentujących zbrodnie okupanta hitlerowskiego na Pomorzu Gdańskim, przeprowadzaniu ekshumacji i sporządzaniu odpowiednich protokołów tych czynności. Zebrane materiały dowodowe stanowiły podstawę oskarżenia zbrodniarzy wojennych stających przed sądami polskimi, m. in. Alberta Forstera sądanego w Gdańsku przed Najwyższym Trybunałem Narodowym.

Z dniem 1 lipca 1949 r. rozwiązano działalność Okręgowych Komisji, w tym Komisji gdańskiej.

Okręgowa Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Gdańsku została reaktywowana w marcu 1965 r. Od tego czasu Komisja gdańska w swej pracy opiera się na trzech zespołach tematycznych: śledczym, archiwalno-dokumentacyjnym i propagandowo-oświatowym, korzystając też z pomocy szerokiego aktywu społecznego.

W toku działalności Komisja dążyła do ustalenia możliwie wszystkich faktów zbrodni hitlerowskich, które zostały objęte śledztwami. Głównym zadaniem Komisji było i jest zbieranie dokumentacji dowodowej stanowiącej podstawę do wszczęcia dochodzeń przeciwko sprawcom morderstw.

W wyniku prowadzonej działalności śledczej ustalono dwie podstawowe struktury organizacyjne ludobójstwa na Pomorzu Gdańskim. Pierwszym był Selbstschutz — tajna wojskowo-policyjna organizacja pomorskich, antypolsko nastawionych Niemców, zorganizowanych w oddziałach pomocniczych policji bezpieczeństwa podległych kierownikowi gestapo w Gdańsku, a jednocześnie szefowi Einsatzkommando 16, Rudolfowi Trögerowi, który był odpowiedzialny za prowadzenie akcji wyniszczania Polaków wspólnie z gauleiterem Forsterem. Drugim był utworzony jeszcze przed wojną batalion SS pozostający pod dowództwem Kurta Eimanna, zwany potocznie komandem Eimanna. Te ściśle współpracujące komórki dokonały masowych zbrodni w Lasach Szpęgawskich i w Piaśnicy. Ich dziełem są morderstwa Polaków w Pelplinie, Starogardzie Gdańskim, Skórczu, Tczewie i innych miejscach naszego regionu. Z działalnością Wachsturmbann Eimann wiążą się ściśle początki obozu Stutthof, który istniał przez cały okres okupacji. Przez obóz ten przeszło ogółem około 120 tys. więźniów, z czego blisko 85 tys. straciło życie, czyli ponad 70% ogólnej liczby więźniów. Obóz Stutthof dopiero od 1942 r. posiadał status obozu koncentracyjnego, jednak od początku istnienia warunki stworzone przez władze obozowe były bardzo ciężkie, wyniszczające więźniów, powodujące dużą śmiertelność. Niezależnie od tego wielu więźniów zostało w obozie zamordowanych.

